

ٻه درجي مساوات (Quadratic Equation)

شاگردن جي سکيا جا حاصلات (SLOs)

هي يونٽ مڪمل ڪرڻ کان پوءِ شاگرد ان قابل ٿي ويندا ته:

- ◆ هڪ بدلجندڙ ۾ ٻه درجي مساوات حل ڪري سگهندا.
- ◆ جزن وسيلي
- ◆ مڪمل چورس بنائڻ
- ◆ مڪمل چورس بنائڻ جو طريقو استعمال ڪري ٻه درجي فارمولا حاصل ڪندا ٻه درجي فارمولو استعمال ڪري ٻه درجي مساوات حل ڪندا.
- ◆ $ax^2 + bx + c = 0$ نموني مساوات کي ٻه درجي مساوات ۾ تبديل ڪري چوٽائي يا چوٽائي درجي جي مساوات.
- ◆ $ap(x) + \frac{c}{p(x)} = b$ صورت واري مساوات کي حل ڪري سگهندا، جڏهن ته a ، b ۽ c عدد آهن.
- ◆ ٻنهي طرفن واري مساوات جي صورت $a\left(x^2 + \frac{1}{x^2}\right) + b\left(x + \frac{1}{x}\right) + c = 0$ کي حل ڪري سگهندا. جڏهن ته a ، b ۽ c عدد آهن.
- ◆ سگهن واريو مساواتون، جنهن جي بدلجندڙ تي سگهه نما هجن، حل ڪري سگهندا.
- ◆ مساوات جي صورت $(x+a)(x+b)(x+c)(x+d) = k$ کي حل ڪري سگهندا جڏهن ته $a + b = c + d$ $k \neq 0$
- ◆ مساوات ڏنل صورت ۾ حل ڪندا.
- ◆ $\sqrt{(ax + b)} = cx + d$.
- ◆ $\sqrt{(x + a)} + \sqrt{(x + b)} = \sqrt{(x + c)}$
- ◆ $\sqrt{(x^2 + px + m)} + \sqrt{(x^2 + px + n)} = q$.

8.1 به درجي مساوات ۽ انهن جو حل

8.1.1 وضاحت ڪري پوءِ به درجي مساوات جي معياري صورت جي تعريف ڪريو.

به درجي گهڻو رقمي مساوات کي به درجي مساوات چئبو آهي.
به درجي مساوات جي معياري صورت $ax^2+bx+c=0$ آهي جڏهن ته $a \neq 0$ ۽ $a, b, c \in \mathbb{R}$

هن صورت ۾ "a" عددي سر آهي x^2 جو، b عددي سر آهي. x جو ۽ c مستقل جزو آهي.

$ax^2+bx+c=0$ ۾ جيڪڏهن $a=0$ ته اها گهڻجي هڪ درجي مساوات $bx+c=0$ ٿيندي ۽ جيڪڏهن $b=0$ ته پوءِ اها، خالص به درجي صورت $ax^2+c=0$ ۾ ٿيندي.

هيٺيان مثال به درجي مساوات جا آهن.

$$(i) \quad 4x^2+4x+1=0 \quad (\text{به درجي مساوات جي معياري صورت})$$

$$(ii) \quad x^2-4=0 \quad (\text{خالص به درجي مساوات})$$

8.1.2: هڪ بدلجندڙ ۾ به درجي مساوات جو حل ڪريو.

• جزن ذريعي

• مڪمل چورس بڻائڻ ذريعي

هتي اسان به درجي مساوات کي حل ڪرڻ لاءِ ٻن طريقن کي غور ڪريون ٿا.
(a) جزن ڪرڻ جو طريقو (b) مڪمل چورس بڻائڻ جو طريقو

(a) جزن ڪرڻ جو طريقو

مثال 01 حل ڪريو.

$$(i) \quad x^2+2x-15=0 \quad (ii) \quad 2x^2-5x=12$$

$$x^2+2x-15=0 \quad \text{حل (i):}$$

$$\Rightarrow x^2+5x-3x-15=0$$

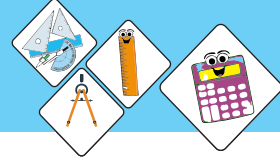
$$\Rightarrow x(x+5)-3(x+5)=0$$

$$\Rightarrow (x-3)(x+5)=0$$

$$\Rightarrow x-3=0 \quad \text{يا} \quad x+5=0$$

$$\Rightarrow x=3 \quad \text{يا} \quad x=-5$$

تنهنڪري حل سيٽ آهي $\{-5, 3\}$

$$2x^2 - 5x = 12 \quad \text{حل (ii):}$$

$$\begin{aligned} \Rightarrow 2x^2 - 5x - 12 &= 0 \\ \Rightarrow 2x^2 - 8x + 3x - 12 &= 0 \\ \Rightarrow 2x(x-4) + 3(x-4) &= 0 \\ \Rightarrow (x-4)(2x+3) &= 0 \\ \Rightarrow x-4=0 \quad \text{or} \quad 2x+3=0 \\ \Rightarrow x=4 \quad \text{or} \quad x &= \frac{-3}{2} \end{aligned}$$

تنهنڪري حل سيت آهي $\left\{-\frac{3}{2}, 4\right\}$

مثال 02 خالص ٻه درجي مساوات $4m^2 - 1 = 0$ ، جنهن واري طريقي سان حل ڪريو.

$$4m^2 - 1 = 0 \quad \text{حل:}$$

$$\begin{aligned} \Rightarrow (2m)^2 - (1)^2 &= 0 \\ \Rightarrow (2m-1)(2m+1) &= 0 \quad [a^2 - b^2 = (a-b)(a+b)] \\ \Rightarrow 2m-1=0 \quad \text{or} \quad 2m+1=0 \\ \Rightarrow 2m=1 \quad \text{or} \quad 2m &= -1 \\ \Rightarrow m = \frac{1}{2} \quad \text{or} \quad m &= -\frac{1}{2} \end{aligned}$$

تنهنڪري حل سيت آهي $\left\{-\frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right\}$

(b) مڪمل چورس بڻائڻ وارو طريقو

طريقي جي وضاحت هيٺ ڪجي ٿي.

- (i) پهريائين مساوات کي معياري صورت $ax^2 + bx + c = 0$ ۾ لکو.
- (ii) مساوات کي ٻنهي پاسن کان x^2 جي عددي منڍي، جيڪو 1 کان مختلف هجي، ان سان وڌڪريو.
- (iii) مستقل رقم کي ساڄي پاسي ٽپايو.
- (iv) ٻنهي طرف $(x \text{ جو عددي منڍو } \times \frac{1}{2})$ جوڙ ڪريو.
- (v) کاٻي طرف واري رقم کي چورس ۾ لکو ۽ ساڄي طرف واري رقم کي مختصر ڪيو.

(vi) مليل مساوات جي ٻنهي طرفن جو ٻيو مول وٺو، حاصل ٿيندڙ مساوات کي، حل ڪريو ۽ حل سڀت لکو.

مثال 01 حل ڪريو $2x^2 + 8x - 1 = 0$

$$2x^2 + 8x - 1 = 0$$

$$\Rightarrow 2x^2 + 8x = 1 \quad \dots (i)$$

$$\Rightarrow x^2 + 4x = \frac{1}{2} \quad \dots (ii)$$

مساوات (i) کي 2 سان ونڊ ڪرڻ سان

مساوات جي ٻنهي طرفن $= 4$ جوڙ $\left[\frac{1}{2} \times 4\right]^2$ ڪريو. ته اسان کي ملندو

$$x^2 + 4x + 4 = \frac{1}{2} + 4$$

$$\Rightarrow x^2 + 2(2)x + (2)^2 = \frac{1}{2} + (2)^2$$

$$\Rightarrow (x+2)^2 = \frac{1}{2} + 4$$

$$\Rightarrow (x+2)^2 = \frac{9}{2}$$

$$\Rightarrow x+2 = \pm \frac{3}{\sqrt{2}}$$

$$\Rightarrow x+2 = \frac{3}{\sqrt{2}} \quad \left| \quad x+2 = -\frac{3}{\sqrt{2}}\right.$$

$$\Rightarrow x+2 = \frac{3\sqrt{2}}{2} \quad \left| \quad x+2 = \frac{-3\sqrt{2}}{2}\right.$$

$$\Rightarrow x = -2 + \frac{3\sqrt{2}}{2} \quad \left| \quad x = -2 - \frac{3\sqrt{2}}{2}\right.$$

$$\Rightarrow x = \frac{-4 + 3\sqrt{2}}{2} \quad \left| \quad x = \frac{-4 - 3\sqrt{2}}{2}\right.$$

ته حل سڀت آهي $\left\{ \frac{-4 + 3\sqrt{2}}{2}, \frac{-4 - 3\sqrt{2}}{2} \right\}$

مشق 8.1

1. هيٺيون ٻه درجي مساواتون جڙن ڪرڻ واري طريقي سان حل ڪريو.

(i) $x^2 + 5x + 6 = 0$ (ii) $6x^2 - x - 1 = 0$ (iii) $x^2 - 11x + 30 = 0$

(iv) $x^2 - 2x = 0$ (v) $x^2 - 2x - 15 = 0$ (vi) $12x^2 - 41x + 24 = 0$

(vii) $(x-5)^2 - 9 = 0$ (viii) $(3x+4)^2 - 16 = 0$

2. هيٺين مان هر هڪ مڪمل چورس بڻائڻ واري طريقي سان حل ڪريو.

(i) $x^2 + 6x + 1 = 0$ (ii) $(3x+2)(x+2) = 6 - 2(x+1)$.   (iii) $3x^2 - 8x = -1$

(iv) $24x^2 = -10x + 21$ (v) $2(x^2 - 3) - 3x = 2(x+3)$ (vi) $2x^2 + 4x - 1 = 0$

3. مساوات $3x^2 + bx - 8 = 0$ ، انهن جي جڙن مان 2 هڪ جڙ هجي.

(i) b جو ملهه ڇا آهي.

(ii) مساوات جو ٻيو جڙو ڪهڙو آهي.

8.2 ٻه درجي فارمولا

مليل مساوات $ax^2 + bx + c = 0, a \neq 0$ کي حل ڪرڻ لاءِ اسان هيٺيون

فارمولا $x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$ استعمال ڪنداسين. جنهن کي ٻه درجي فارمولا چئبو آهي.

8.2.1: مڪمل چورس بڻائڻ وارو طريقو استعمال ڪري ٻه درجي فارمولا حاصل ڪريو.

ٻه درجي مساوات معياري صورت ۾ لکو.

(i) $ax^2 + bx + c = 0 \dots$

مساوات (i) کي ٻنهي طرف a سان ونڊ ڪرڻ سان حاصل ٿيندو.

$$\frac{ax^2}{a} + \frac{bx}{a} + \frac{c}{a} = \frac{0}{a}$$

$\therefore x^2 + \frac{bx}{a} + \frac{c}{a} = 0$

مستقل جڙي $\frac{c}{a}$ کي ساڄي پاسي تپائڻ سان

$\therefore x^2 + \frac{bx}{a} = -\frac{c}{a} \dots$ (ii)

مساوات ۾ ٻنهي طرفن $\left(\frac{b}{2a}\right)^2$ جوڙ ڪرڻ سان

$$\begin{aligned} \therefore x^2 + \frac{bx}{a} + \left(\frac{b}{2a}\right)^2 &= -\frac{c}{a} + \left(\frac{b}{2a}\right)^2 \\ \Rightarrow x^2 + 2\left(\frac{b}{2a}\right)x + \left(\frac{b}{2a}\right)^2 &= -\frac{c}{a} + \frac{b^2}{4a^2} \\ \Rightarrow \left(x + \frac{b}{2a}\right)^2 &= \frac{-4ac + b^2}{4a^2} \\ \Rightarrow \left(x + \frac{b}{2a}\right)^2 &= \frac{b^2 - 4ac}{4a^2} \\ \Rightarrow x + \frac{b}{2a} &= \pm \frac{\sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} \\ \Rightarrow x &= -\frac{b}{2a} \pm \frac{\sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} \\ \Rightarrow x &= \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} \end{aligned}$$

8.2.2: ٻه درجي مساوات ڪر حل ڪرڻ لاءِ ٻه درجي فارمولا جو استعمال

مثال 01 ٻه درجي فارمولا استعمال ڪري حل ڪريو.

$$(ii) x^2 + x + 1 = 0 \quad (i) 2x^2 - 5x - 3 = 0$$

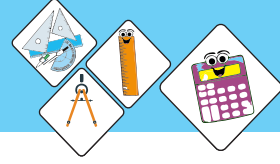
$$2x^2 - 5x - 3 = 0$$

حل (i):

هتي $a = 2, b = -5$ ۽ $c = -3$

ٻه درجي فارمولا استعمال ڪرڻ سان

$$\begin{aligned} \therefore x &= \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a} \\ \therefore x &= \frac{-(-5) \pm \sqrt{(-5)^2 - 4(2)(-3)}}{4} \\ \Rightarrow x &= \frac{5 \pm \sqrt{25 - (-24)}}{4} \\ \Rightarrow x &= \frac{5 \pm \sqrt{49}}{4} \\ \Rightarrow x &= \frac{5 \pm 7}{4} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \Rightarrow x &= \frac{5+7}{4} & x &= \frac{5-7}{4} \\ \Rightarrow x &= \frac{12}{4} & x &= \frac{-2}{4} \\ \Rightarrow x &= 3 & x &= -\frac{1}{2} \end{aligned}$$

تہ جزا آھن 3 ۽ $-\frac{1}{2}$

تہ حل سیت آھي $\left\{3, -\frac{1}{2}\right\}$

$$x^2 + x + 1 = 0$$

حل (ii):

ھتي $a = 1, b = 1, c = 1$ آھي.

بہ درجي فارمولا استعمال ڪرڻ سان

$$\therefore x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

$$\therefore x = \frac{-1 \pm \sqrt{(1)^2 - 4(1)}}{2(1)}$$

$$\Rightarrow x = \frac{-1 \pm \sqrt{1-4}}{2}$$

$$\Rightarrow x = \frac{-1 \pm \sqrt{-3}}{2} = \frac{-1 \pm i\sqrt{3}}{2},$$

تہ حل سیت آھي $\left\{\frac{-1+i\sqrt{3}}{2}, \frac{-1-i\sqrt{3}}{2}\right\}$

مشق 8.2

ھيٺيون مساواتون بہ درجي فارمولا استعمال ڪري حل ڪريو.

(i) $x^2 - 2x = 15$

(ii) $10x^2 + 19x - 15 = 0$ (iii) $x^2 = -x + 1$

(iv) $2x = 9 - 3x^2$

(v) $9x^2 = 12x - 49$ (vi) $\frac{1}{2}x^2 + \frac{3}{4}x - 1 = 0$

(vii) $3x^2 - 2x + 2 = 0$

(viii) $6x^2 - x - 1 = 0$ (ix) $4x^2 - 10x = 0$

(x) $x^2 - 1 = 0$

(xi) $x^2 - 6x + 9 = 0$ (xii) $\frac{1}{x+4} - \frac{1}{x-4} = 4$

8.3 ٻه درجي صورت ۾ گهٽجندڙ جهڙيون مساواتون

مساواتن جا ڪيترا ئي نمونا آهن جيڪي ٻه درجي نه آهن پر انهن کي ٻه درجي صورت ۾ ڪو مناسب نعمل بدل وٺي گهٽائي سگهجي ٿو.

8.3.1: $ax^2 + bx^2 + c = 0, a \neq 0$: نموني جي مساوات ٻه درجي صورت ۾ گهٽجڻ جهڙن

مساواتن کي حل ڪريو. چوٿائي درجي جي مساوات

فرض ڪريو ته $ax^2 + bx^2 + c = 0$ ، چوٿائي يا چوٿائي درجي جي مساوات آهي ۽ ٻه درجي صورت $ay^2 + by + c = 0$ ۾ گهٽائي سگهجي ٿي. هي طريقو هيٺين مثالن سان سمجهايو ويو آهي.

مثال چوٿائي درجي جي مساوات $4x^4 - 25x^2 + 36 = 0$ کي حل ڪريو.

$$4x^4 - 25x^2 + 36 = 0 \dots (i)$$

حل:

هن مساوات کي لکي سگهجي ٿو

$$(x^2)^2 - 25x^2 + 36 = 0 \dots (ii)$$

$y = x^2$ مساوات (ii) ۾ لکڻ سان اسان کي ملندو

$$4y^2 - 25x^2 + 36 = 0$$

هتي $a = 4, b = -25$ ۽ $c = 36$ آهي.

$$\therefore y = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a},$$

$$\therefore y = \frac{-(-25) \pm \sqrt{(-25)^2 - 4(4)(36)}}{2(4)}$$

$$y = \frac{25 \pm \sqrt{625 - 576}}{2(4)} = \frac{25 \pm \sqrt{49}}{8} = \frac{25 \pm 7}{8}$$

$$\text{i.e., } y = \frac{25 + 7}{8}$$

$$y = \frac{25 - 7}{8}$$

$$y = \frac{32}{8} = 4$$

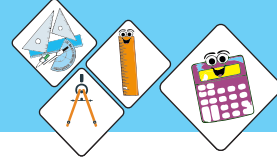
$$y = \frac{18}{8} = \frac{9}{4}$$

but, $y = x^2$, then

$$x^2 = 4$$

$$x^2 = \frac{9}{4}$$

$$x = \pm 2$$

$$x = \pm \frac{3}{2}$$

تہ حل سیت آهي $\left\{ \pm 2, \pm \frac{3}{2} \right\}$

8.3.2: $ap(x) + \frac{b}{p(x)} = c$ نموني جي مساوات حل ڪريو، جڏهن a, b, c حقيقي آهن. $a \neq 0$ ۽ $p(x)$ هڪ الجبري اظهار آهي.

مثال 01 حل ڪريو $8\sqrt{x+3} - \frac{1}{\sqrt{x+3}} = 2$

$$8\sqrt{x+3} - \frac{1}{\sqrt{x+3}} = 2 \dots (i)$$

حل:

فرض ڪريو ته $p(x) = y = \sqrt{x+3}$ ته (i) ۾ رقم رکڻ سان

$$\Rightarrow 8y - \frac{1}{y} = 2$$

$$\Rightarrow 8y^2 - 1 = 2y$$

$$\Rightarrow 8y^2 - 2y - 1 = 0$$

$$\Rightarrow 8y^2 - 4y + 2y - 1 = 0$$

$$\Rightarrow 4y(2y-1) + 1(2y-1) = 0$$

$$\Rightarrow (4y+1)(2y-1) = 0$$

$$\Rightarrow 4y+1=0$$

$$2y-1=0$$

$$\Rightarrow y = -\frac{1}{4}$$

$$y = \frac{1}{2},$$

when $y = -\frac{1}{4},$

$y = \frac{1}{2},$ then,

$$\sqrt{x+3} = -\frac{1}{4}$$

$$\sqrt{x+3} = \frac{1}{2}$$

ٻنهي پاسي چورس وٺڻ سان

ٻنهي پاسي چورس وٺڻ سان

$$\Rightarrow x+3 = \frac{1}{16}$$

$$x+3 = \frac{1}{4}$$

$$\begin{aligned} \Rightarrow x &= \frac{1}{16} - 3 \\ \Rightarrow x &= \frac{1-48}{16} \\ \Rightarrow x &= -\frac{47}{16} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} x &= \frac{1}{4} - 3 \\ x &= \frac{1-12}{4} \\ x &= -\frac{11}{4} \end{aligned}$$

چکاس

$$8\sqrt{x+3} - \frac{1}{\sqrt{x+3}} = 2$$

متین مساوات پر $x = -\frac{47}{16}$ وجہٹ سان

متین مساوات پر $x = -\frac{11}{4}$ وجہٹ سان

$$8\sqrt{\frac{-47}{16} + 3} - \frac{1}{\sqrt{\frac{-47}{16} + 3}} = 2$$

$$8\sqrt{\frac{-11}{4} + 3} - \frac{1}{\sqrt{\frac{-11}{4} + 3}} = 2$$

$$8\sqrt{\frac{-47+48}{16}} - \frac{1}{\sqrt{\frac{-47+48}{16}}} = 2$$

$$8\sqrt{\frac{-11+12}{4}} - \frac{1}{\sqrt{\frac{-11+12}{4}}} = 2$$

$$8\sqrt{\frac{1}{16}} - \frac{1}{\sqrt{\frac{1}{16}}} = 2$$

$$8\sqrt{\frac{1}{4}} - \frac{1}{\sqrt{\frac{1}{4}}} = 2$$

$$8\left(\frac{1}{4}\right) - \frac{1}{\left(\frac{1}{4}\right)} = 2$$

$$8\left(\frac{1}{2}\right) - \frac{1}{\left(\frac{1}{2}\right)} = 2$$

$$2 - 4 = 2$$

$$4 - 2 = 2$$

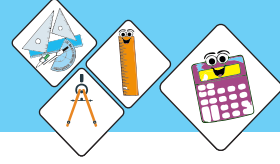
$$-2 \neq 2$$

$$2 = 2$$

ثابت نہ ٿيو. Non verified

ثابت ٿي ويو. Verified

$$\left\{-\frac{11}{4}\right\} = \text{تہ حل سیٹ آہی}$$

8.3.3: باهمي مساوات $a\left(x^2 + \frac{1}{x^2}\right) + b\left(x + \frac{1}{x}\right) + c = 0$, حل ڪريو. جڏهن ته a , b , ۽ c

ناطق عدد آهن

هڪ گهڻ رقمي مساوات کي باهمي مساوات (Reciprocal Equation) چئبو جيڪڏهن اها تبديل نه ٿئي هجي جڏهن x کي تبديل ڪجي $\frac{1}{x}$ سان.

هن قسم جي باهمي مساوات $a\left(x^2 + \frac{1}{x^2}\right) + b\left(x + \frac{1}{x}\right) + c = 0$, کي حل ڪرڻ جو طريقو هيٺين مثالن ۾ ڏجي ٿو، جڏهن a , b , c ناطق عدد هجن.

مثال 10 حل ڪريو $2\left(x^2 + \frac{1}{x^2}\right) - 9\left(x + \frac{1}{x}\right) + 14 = 0$

حل:

جيڪڏهن $x + \frac{1}{x} = y$ ، ته پوءِ $x^2 + \frac{1}{x^2} = y^2 - 2$ ، ته مساوات (i) ۾ رکڻ سان ملندو

$$\begin{aligned} 2(y^2 - 2) - 9y + 14 &= 0 \\ \Rightarrow 2y^2 - 9y + 10 &= 0 \\ \Rightarrow 2y^2 - 4y - 5y + 10 &= 0 \\ \Rightarrow 2y(y - 2) - 5(y - 2) &= 0 \\ \Rightarrow (y - 2)(2y - 5) &= 0 \end{aligned}$$

i.e. $y - 2 = 0$
 $\Rightarrow y = 2$

جڏهن $y = x + \frac{1}{x}$ ، ته پوءِ

$$\begin{aligned} x + \frac{1}{x} &= 2 \\ \Rightarrow x^2 + 1 &= 2x \\ \Rightarrow x^2 - 2x + 1 &= 0 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 2y - 5 &= 0 \\ y &= \frac{5}{2} \end{aligned}$$

$y = x + \frac{1}{x}$ استعمال ڪرڻ سان ملندو

$$\begin{aligned} x + \frac{1}{x} &= \frac{5}{2} \\ \Rightarrow \frac{x^2 + 1}{x} &= \frac{5}{2} \\ \Rightarrow 2x^2 + 2 &= 5x \end{aligned}$$

$$\Rightarrow (x-1)^2 = 0$$

$$\Rightarrow x-1 = 0$$

$$\Rightarrow x = 1$$

$$\Rightarrow 2x^2 - 5x + 2 = 0$$

$$\Rightarrow 2x^2 - 4x - x + 2 = 0$$

$$\Rightarrow 2x(x-2) - 1(x-2) = 0$$

$$\Rightarrow (x-2)(2x-1) = 0$$

$$\Rightarrow x-2 = 0$$

$$\Rightarrow x = 2$$

$$\Rightarrow 2x-1 = 0$$

$$\Rightarrow x = \frac{1}{2}$$

تہ حل سیٹ تیندو = $\left\{\frac{1}{2}, 2, 1\right\}$.

8.3.4: سگھن واریون حل کریو جنهن ۾ بدلجندڙ تي سگھن نما هجن مساواتون جن ۾ بدلجندڙن تي سگھن نما مليل هجن ته انهن کي سگھن واري مساوات چئبو آهي. اهڙا مساواتن جو حل هيٺين مثالن سان ظاهر ڪيو ويو آهي.

مثال 01 حل کریو $7^{1+x} + 7^{1-x} = 50$

$$7^{1+x} + 7^{1-x} = 50 \quad \dots (i)$$

حل:

$$7 \cdot 7^x + 7 \cdot 7^{-x} - 50 = 0 \quad (\text{سگھن تي تقسيم ڪرڻ سان})$$

$$\Rightarrow 7 \cdot 7^x + \frac{7}{7^x} = 50 \quad \dots (ii)$$

فرض کریو ته $y = 7^x$

مساوات (ii) کي گھٽائڻ سان $\therefore$

$$7y + \frac{7}{y} - 50 = 0,$$

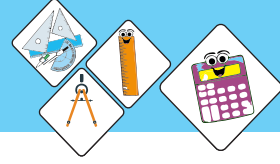
$$\Rightarrow 7y^2 + 7 - 50y = 0$$

$$\Rightarrow 7y^2 - 50y + 7 = 0$$

$$\Rightarrow 7y^2 - 49y - y + 7 = 0 \quad (\text{Factorizing})$$

$$\Rightarrow 7y(y-7) - 1(y-7) = 0$$

$$\Rightarrow (7y-1)(y-7) = 0$$

$$\begin{array}{l|l} \Rightarrow & 7y-1=0 & y-7=0 \\ \Rightarrow & y=\frac{1}{7} & \Rightarrow y=7 \\ \text{then } 7^x=7^{-1} & & y=7 \text{ then } 7^x=7^1 \\ \Rightarrow & x=-1 & x=1 \end{array}$$

تہ حل سیٹ آھی $\{-1, 1\} =$

8.3.5: $(x+a)(x+b)(x+c)(x+d)=k$ نموني واريون مساواتون حل ڪريو. جڏهن ته $a+b=c+d$ ۽ $k \neq 0$ مستقل آهي.

$$(x+1)(x+2)(x+3)(x+4)=48$$

مثال 01

$$(x+1)(x+2)(x+3)(x+4)=48$$

حل:

ترتيب ڪي تبديل ڪرڻ سان

$$(x+4)(x+3)(x+2)(x+1)=48$$

$$(x^2+4x+x+4)(x^2+2x+3x+6)=48$$

$$(x^2+5x+4)(x^2+5x+6)=48 \dots (i)$$

فرض ڪريو ته $x^2+5x=t$

By substituting in equation (i)

$$\Rightarrow (t+4)(t+6)=48$$

$$\Rightarrow t^2+4t+6t+24=48$$

$$\Rightarrow t^2+10t-24=0$$

$$\Rightarrow t^2+12t-2t-24=0$$

$$\Rightarrow t(t+12)-2(t+12)=0$$

$$\Rightarrow (t+12)(t-2)=0$$

ياوري

$$\Rightarrow t+12=0 \quad | \quad t-2=0$$

$$\Rightarrow t=-12 \quad | \quad t=2$$

(ii) مساوات ۾ رقم تبديل ڪرڻ سان

$$\Rightarrow x^2+5x=-12$$

$$\Rightarrow x^2+5x+12=0$$

(ii) مساوات ۾ رقم تبديل ڪرڻ سان

$$x^2+5x=2$$

$$x^2+5x-2=0$$

$$a=1, b=5 \text{ and } c=12,$$

$$\Rightarrow x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a},$$

$$\Rightarrow x = \frac{-5 \pm \sqrt{25 - 48}}{2}$$

$$\Rightarrow x = \frac{-5 \pm \sqrt{-23}}{2}$$

$$\Rightarrow x = \frac{-5 \pm i\sqrt{23}}{2}$$

$$\left\{ \frac{-5 \pm i\sqrt{23}}{2}, \frac{-5 \pm \sqrt{33}}{2} \right\} \text{ حل سيٽ آهي}$$

هتي

$$a=1, b=5 \text{ and } c=-2,$$

هتي

$$x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

$$x = \frac{-5 \pm \sqrt{25 + 8}}{2}$$

$$x = \frac{-5 \pm \sqrt{33}}{2}$$

مشق 8.3

هيٺيون مساواتون حل ڪريو.

1. $x^4 - 8x^2 - 9 = 0$

3. $12x^4 - 11x^2 + 2 = 0$

5. $\sqrt{\frac{2x^2+1}{x^2+1}} + 6\sqrt{\frac{x^2+1}{2x^2+1}} = 5$

7. $2^x + \frac{16}{2^x} = 8$

9. $4\left(\frac{x}{x-1}\right)^2 - 4\left(\frac{x}{x-1}\right) + 4 = 0$

11. $2x + 2^{-x+6} - 20 = 0$

13. $(x+1)(x+2)(x+3)(x+4) = 120$

2. $x^4 - 3x^2 - 4 = 0$

4. $\frac{2x+3}{x+1} + 6\left(\frac{x+1}{2x+3}\right) = 7$

6. $5^{x+1} + 5^{2-x} = 5^3 + 1$

8. $2\left(\frac{x}{x+1}\right)^2 - 5\left(\frac{x}{x+1}\right) + 2 = 0$

10. $9^{x+2} - 6 \cdot 3^{x+1} + 1 = 0$

12. $(x-1)(x+5)(x+8)(x+2) = 880$

14. $(x-2)(x+1)(x+3)(x-4) = 24$

8.4 مولي مساواتون

اهڙيون مساواتون جن جي بدلجندڙ اظهارن تي مول هجي ته انهن کي مولي مساواتون چئبو آهي. مولي مساواتن جو چڪاس ڪرڻ ضروري آهي.

8.4.1: مساواتن جي هيٺين نمونن جو حل

نمونو (i): $\sqrt{ax+b} = cx+d$ نمونو (ii): $\sqrt{x+a} + \sqrt{x+b} = \sqrt{x+c}$
 نمونو (iii): $\sqrt{x^2+px+m} + \sqrt{x^2+px+n} = q$

نمونو (i): $\sqrt{ax+b} = cx+d$

مثال   حل ڪريو $\sqrt{217-x} = x-7$

$\sqrt{217-x} = x-7$

حل:

ٻنهي پاسي چورس ڪرڻ سان

$$(\sqrt{217-x})^2 = (x-7)^2$$

$$\Rightarrow 217-x = (x-7)^2$$

$$\Rightarrow 217-x = x^2 - 14x + 49$$

$$\Rightarrow x^2 - 13x - 168 = 0$$

$$\Rightarrow x^2 - 21x + 8x - 168 = 0$$

$$\Rightarrow x(x-21) + 8(x-21) = 0$$

$$\Rightarrow (x-21)(x+8) = 0$$

$$x = 21 \quad \text{يا} \quad x = -8$$

چڪاس: $x = 21$

$$\sqrt{217-x} = x-7$$

$$\therefore \sqrt{217-21} = 21-7$$

$$\Rightarrow \sqrt{196} = 14$$

$$\Rightarrow 14 = 14$$

ثابت ٿيو verified

{21} حل سڀت آهي

چڪاس: $x = -8$

$$\sqrt{217-x} = x-7$$

$$\therefore \sqrt{217-(-8)} = -8-7$$

$$\Rightarrow \sqrt{225} = 15$$

$$\Rightarrow 15 \neq -15$$

ثابت نه ٿيو not verified

نمونو(ii): $\sqrt{x+a} + \sqrt{x+b} = \sqrt{x+c}$

حل کریو $\sqrt{x+7} + \sqrt{x+2} = \sqrt{6x+13}$ مثال

$$\sqrt{x+7} + \sqrt{x+2} = \sqrt{6x+13}$$

حل:

بنيهي پاسي چورس کرڻ سان

$$(\sqrt{x+7} + \sqrt{x+2})^2 = (\sqrt{6x+13})^2$$

$$\Rightarrow (\sqrt{x+7})^2 + 2(\sqrt{x+7})(\sqrt{x+2}) + (\sqrt{x+2})^2 = 6x+13$$

$$\Rightarrow x+7 + 2\sqrt{(x+7)(x+2)} + x+2 = 6x+13,$$

$$\Rightarrow 2x+7+2+2\sqrt{(x^2+7x+2x+14)} = 6x+13$$

$$\Rightarrow 2\sqrt{x^2+9x+14} = 4x+4$$

$$\Rightarrow \sqrt{x^2+9x+14} = 2x+2$$

$$\Rightarrow \sqrt{x^2+9x+14} = 2(x+1)$$

وري بنيهي پاسي چورس کرڻ سان

$$(\sqrt{x^2+9x+14})^2 = [2(x+1)]^2$$

$$\Rightarrow x^2+9x+14 = 4(x+1)^2$$

$$\Rightarrow x^2+9x+14 = 4(x^2+2x+1)$$

$$\Rightarrow x^2+9x+14 = 4x^2+8x+4$$

$$\Rightarrow 3x^2-x-10 = 0$$

$$\Rightarrow 3x^2+5x-6x-10 = 0$$

$$\Rightarrow x(3x+5)-2(3x+5) = 0$$

$$\Rightarrow (x-2)(3x+5) = 0$$

يا وري

$$3x+5 = 0$$

$$\text{i.e. } x = -\frac{5}{3} \quad \text{يا}$$

$$x-2 = 0$$

$$x=2$$

چکاس:

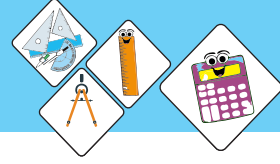
$$x = -\frac{5}{3}$$

$$\sqrt{x+7} + \sqrt{x+2} = \sqrt{6x+13}$$

$$x=2$$

$$\sqrt{x+7} + \sqrt{x+2} = \sqrt{6x+13},$$

$$\sqrt{-\frac{5}{3}+7} + \sqrt{-\frac{5}{3}+2} = \sqrt{6\left(-\frac{5}{3}\right)+13}$$

$$\Rightarrow \sqrt{\frac{16}{3}} + \sqrt{\frac{1}{3}} = \sqrt{3}$$

$$\Rightarrow \frac{4}{\sqrt{3}} + \frac{1}{\sqrt{3}} = \sqrt{3}$$

$$\Rightarrow \frac{5}{\sqrt{3}} \neq \sqrt{3}$$

ثابت نه ٿيو. Not verified.

$$\sqrt{2+7} + \sqrt{2+2} = \sqrt{6(2)+13},$$

$$\Rightarrow \sqrt{9} + \sqrt{4} = \sqrt{25}$$

$$\Rightarrow 3+2=5$$

$$\Rightarrow 5=5$$

ثابت ٿيو. Verified.

جڏهن ته $-\frac{5}{3}$ ٻاهرين جز آهي تنهن ڪري $x=5$ حل آهي {5}

نمونو (iii): $\sqrt{x^2+px+m} + \sqrt{x^2+px+n} = q$

مثال 01 حل ڪريو $\sqrt{x^2-3x+21} - \sqrt{x^2-3x+5} = 2$

ملييل مساوات ۾ $y=x^2-3x$ رکڻ سان اسان کي ملندو

حل:

$$\sqrt{x^2-3x+21} - \sqrt{x^2-3x+5} = 2$$

$$\sqrt{y+21} - \sqrt{y+5} = 2$$

$$\sqrt{y+21} = 2 + \sqrt{y+5}$$

ٻنهي طرفن چورس ڪرڻ سان

$$y+21 = (2)^2 + 4\sqrt{y+5} + (\sqrt{y+5})^2$$

$$\Rightarrow y+21 = (2)^2 + 4\sqrt{y+5} + (y+5)$$

$$\Rightarrow y+21 = 4 + 4\sqrt{y+5} + y+5$$

$$\Rightarrow 4\sqrt{y+5} = y+21-4-y-5$$

$$\Rightarrow 4\sqrt{y+5} = 12$$

$$\Rightarrow \sqrt{y+5} = 3$$

وري ٻنهي طرفن چورس ڪرڻ سان اسان کي ملندو.

$$\Rightarrow y+5=9$$

$$\Rightarrow y=4,$$

$y=4$ رکيو، تبديل ڪيل $y=x^2-3x$ ۾ ته اسان کي ملندو.

$$\begin{aligned}
& 4 = x^2 - 3x, \\
\Rightarrow & x^2 - 3x - 4 = 0, \\
\Rightarrow & x^2 - 4x + x - 4 = 0, \\
\Rightarrow & x(x-4) + 1(x-4) = 0, \\
\Rightarrow & (x-4)(x+1) = 0, \\
\text{i.e.,} & x - 4 = 0 \\
\Rightarrow & x = 4,
\end{aligned}$$

چڪاس:
جيڪڏهن $x = -1$

$$\begin{aligned}
& \sqrt{x^2 - 3x + 21} - \sqrt{x^2 - 3x + 5} = 2 \\
& \sqrt{(-1)^2 - 3(-1) + 21} - \sqrt{(-1)^2 - 3(-1) + 5} = 2 \\
& \sqrt{1 + 3 + 21} - \sqrt{1 + 3 + 5} = 2 \\
& \sqrt{25} - \sqrt{9} = 2 \\
& 5 - 3 = 2 \\
& 2 = 2
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
x + 1 &= 0 \\
x &= -1,
\end{aligned}$$

For $x = 4$

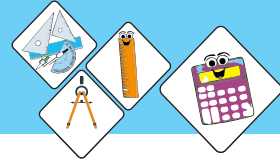
$$\begin{aligned}
& \sqrt{x^2 - 3x + 21} - \sqrt{x^2 - 3x + 5} = 2 \\
& \sqrt{(4)^2 - 3(4) + 21} - \sqrt{(4)^2 - 3(4) + 5} = 2 \\
& \sqrt{16 + 12 + 21} - \sqrt{16 - 12 + 5} = 2 \\
& \sqrt{25} - \sqrt{9} = 2 \\
& 5 - 3 = 2 \\
& 2 = 2
\end{aligned}$$

تنهنڪري ٻئي جز مليل مساوات جو حصو آهن تنهنڪري حل سيٽ ٿيندو $\{-1, 4\}$

مشق 8.4

هيٺين مساواتن کي حل ڪريو.

- $x + \sqrt{x+5} = 7$
- $\sqrt{x-2} = 8 - x$
- $\sqrt{7-5x} + \sqrt{13-5x} = 3\sqrt{4-2x}$
- $\sqrt{x+2} + \sqrt{x+7} = \sqrt{6x+13}$
- $\sqrt{2x^2+3x+4} + \sqrt{2x^2+3x+9} = 5$
- $\sqrt{y^2-3y+9} - \sqrt{y^2-3y+36} = 0$

ورجايل مشق 8.4

1. خال ڀريو.

- (i) گهڻ رقيقي مساوات جنهن ۾ بدلجندڙ جو درجو _____ هجي ته ان کي ٻه درجي مساوات چئبو آهي.
- (ii) ٻه درجي مساوات جي معياري آهي _____.
- (iii) $3^x + 3^{2x} = 1$ کي _____ مساوات چئبو.
- (iv) $3^x = 9$ جو حل ٿيندو _____.
- (v) $ax^2 + bx + c = 0$ جو حل ٿيندو _____.
2. درست جواب تي (✓) ڪريو.

- (i) ٻه درجي مساوات جو درجو آهي.
- (a) 1 (b) 2 (c) 3 (d) 4
- (ii) ٻه درجي مساوات جي معياري صورت آهي.
- (a) $ax^2 + bx + c = 0, a \neq 0$ (b) $ax^2 + c = 0, a \neq 0$
- (c) $ax^2 + bx = 0, a \neq 0$ (d) $ax^3 + bx^2 + c = 0, a \neq 0$
- (iii) $ax^2 + bx + c = 0$ جي لاءِ ٻه درجي فارمولا آهي.

- (a) $\frac{-b - \sqrt{b^2 - 4ac}}{2}$ (b) $\frac{b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$
- (c) $\frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$ (d) $\frac{-b \pm \sqrt{b^2 + 4ac}}{2a}$

- (iv) $x^2 + 10x + 24 = 0$ جو حل سيٽ آهي.
- (a) $\{-6, -4\}$ (b) $\{-6, 4\}$
- (c) $\{6, 4\}$ (d) $\{6, -4\}$

- (v) ٻه درجي مساوات جا وڌ ۾ وڌ جزا آهن
- (a) 2 (b) 3 (c) 1 (d) 4

- (vi) $x^2 - 15x + 56$ جا هڪ درجي جزا آهن.
- (a) $(x-7)$ ۽ $(x+8)$ (b) $(x+7)$ ۽ $(x-8)$
- (c) $(x-7)$ ۽ $(x-8)$ (d) $(x+7)$ ۽ $(x+8)$

- (vii) گهڻ رقيقي مساوات جيڪا تبديل نه ٿي سگهي جڏهن x کي $\frac{1}{x}$ سان تبديل ڪجي ان کي چئبو _____.

- (a) سگهن واري مساوات (b) باهمي مساوات (Reciprocal)
- (c) مولتي مساوات (d) هن مان ڪوبه نه
- (viii) $3^x + 3^{2-x} + 6 = 0$ مساوات جو _____ نمونو آهي.

(a) سگهن واري مساوات (b) مولتي مساوات
(c) باهمي مساوات (Reciprocal) (d) هن مان ڪوبه نه
(ix) $4x^2 - 16 = 0$ جو حل سڀت آهي.

(a) $\{\pm 4\}$ (b) $\{4\}$ (c) $\{\pm 2\}$ هنن مان ڪوبه نه
(x) $2x^4 - 3x^3 + 7x^2 - 3x + 2 = 0$ مساوات _____ نموني جي چئبي.
(a) باهمي مساوات (Reciprocal) (b) مولتي مساوات
(c) سگهن واري مساوات (d) هن مان ڪوبه نه

3. غلط ۽ صحيح جواب

هيٺيان جملا غور پڙهو ۽ صحيح بيان لاءِ "T" ۽ "F" تي ڳولن پايو.

- (i) هر ٻه درجي مساوات جزن وسيلي حل ڪري سگهجي ٿي. T/F
(ii) هر ٻه درجي مساوات کي ٻه جزا هوندا آهن. T/F
(iii) ٻه درجي مساوات کي ڪوبه حل نا هوندو آهي. T/F
(iv) $ax^2 + bx + c = 0$ کي ٻه درجي مساوات x واري آهي. جيڪڏهن $a=0$ ۽ b, c حقيقي عدد آهن. T/F
(v) ٻاهر يان جزا مساوات کي مطمئن ڪن ٿا. T/F
(vi) ٻاهر يان جزا مساوات کي مطمئن نٿا ڪن. T/F
(vii) ٻه درجي مساوات ۾ بدلجندڙ جو وڏي ۾ وڏو سگهه نما 2 آهي. T/F

خلاصو

- ◆ گهڻ رقمي مساوات جنهن ۾ بدلجندڙ جو درجو ٻه هجي ان کي ٻه درجي مساوات چئبو آهي.
- ◆ $ax^2 + bx + c = 0$, $a \neq 0$, a, b, c حقيقي عدد هنن ته ان کي ٻه درجي مساوات جي معياري صورت چئبو آهي.
- ◆ ٻه درجي مساوات، $ax^2 + bx + c = 0$, $a \neq 0$, جو ٻه درجي فارمولا $x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$
- ◆ سگهن واري مساواتن ۾ بدلجندڙ تي سگهه نما هوندا آهن.
- ◆ هڪ مساوات جيڪا مول جي نشاني هيٺ اظهار هجي ته ان کي مولتي مساوات چئبو آهي.